

Obljetnice

RAZGOVOR S
DR. SC. ZLATOM ŽIVAKOVIĆ KERŽE
u povodu njezinog 60. rođendana

UDK 93 Živaković Kerže, Z.

- Na zagrebačkom Filozofskom fakultetu diplomirali ste povijest i arheologiju. Što je bilo od presudnoga utjecaja na Vašu odluku da upišete studij povijesti i arheologije? Vaš rodni Osijek poznat je kao grad bogatih arheoloških nalazišta. Jeste li ikada razmišljali o tome da arheologija bude i glavno polje Vašega profesionalnog rada? Što je prevagnulo u korist povijesti?

- Za vrijeme gimnazijskog školovanja željela sam studirati farmaciju, a kako je vrijeme odmicalo shvatila sam da mi više „leže“ društvene znanosti pa sam samo mjesec dana uoči klasifikacijskog ispita, na iznenađenje svojih roditelja, prijavu poslala na Filozofski fakultet u Zagreb, i to za arheologiju (A) i povijest (B). Iako mi je arheologija bila glavna grupa, sigurnosti radi – tako sam razmišljala – na 3. godini studija sam „podigla“ povijest na A predmet i tako ravnopravno završila i arheologiju i povijest.

Da, razmišljala sam o arheologiji, posebice za vrijeme terenske prakse tijekom studija; a i potječem, kako navodite, iz grada bogatih arheoloških nalazišta. Budući da su se na kraju moga studija, sredinom 70-ih godina 20. stoljeća, provodila velika arheološka iskopavanja u Donjem gradu, tj. na području Murse, nadaleko od poznate rimske kolonije, tijekom svoje četvrte godine studija iskapala sam u timu osječke arheologinje dr. sc. Danice Pinterović i arheologa Mirka Bulata, te stjecala u Muzeju Slavonije u Osijeku vrijedna iskustva; tada sam zamišljala da ću se baviti arheologijom. Odmah nakon diplomiranja, već u siječnju 1977., radila sam nekoliko tjedana na arheološkim istraživanjima u Vinkovcima s arheologinjom Kornelijom Minichreiter i tadašnjom ravnateljicom vinkovačkog muzeja Ivanom Iskra-Janošić, a stalno zaposlenje kao profesorica povijesti, doduše samo za nekoliko sati, dobila sam u veljači te godine na Ugostiteljskoj školi u Osijeku. Od tada sam posve usmjerena prema povijesti.

Dr. sc. Zlata Živaković-Kerže u svojoj radnoj sobi

- Možete li nam nešto više reći o svojim zagrebačkim studijskim godinama? Koji su Vas se profesori posebno dojmili, od koga ste najviše naučili? I što biste nam mogli reći o prvim susretima s ozbiljnijim istraživačkim radom?

- Studentske dane treba promatrati kao neposredno životno iskustvo. Trebalo je svladavati i u to vrijeme (1972.–1976.) mnoge probleme tekućeg života; prehrana, odjeća, grijanje, odvojenost od roditeljskog doma i rodnog grada, prilagoditi se na život u posve novoj sredini te nastaviti pratiti događanja u kulturnom i inom životu. Sve to nije bilo jednostavno, kao ni danas. Istodobno mi je tijekom studiranja postalo jasno da je talent kao sklonost jedan od preduvjeta, a stalno učenje neizbježiva potreba.

Posebice su me se dojmili na arheologiji profesori Stojan Dimitrijević i Marin Zaninović te profesorica Nives Majnarić-Pandžić, a na povijesti profesorice Mirjana Gross i Ljerka Kuntić, te profesori Mate Suić i Igor Karaman. Ovaj posljednji me se jako dojmio svojim načinom izlaganja i sadržajima vezanim za gospodarsku i društvenu povijest.

Susret s ozbiljnim istraživačkim radom vezan je uz rad u osječkom arhivu i arhivsku građu koja se odnosi na moj rodni grad i na prethodna razdoblja u kojima je grad na Dravi značajna stratezijska i ekonomska točka u ovom dijelu Europe, sa snažnim obilježjem vojničkog, gotovo graničnog grada na razmeđu dviju carevina.

- Vaše prvo stalno radno mjesto po završetku studija bilo je u Povijesnom arhivu u Osijeku (danas Državni arhiv), gdje ste preuzeli Odjel arhivske građe za razdoblje od 1848. do 1948. godine. Koliko je to radno iskustvo utjecalo na Vaš daljnji znanstveni put?

- U Arhivu sam radila četiri godine i veći dio vremena provela u sređivanju arhivskog gradiva Gradskog poglavarstva, doduše mehaničkom – prebacivanjem spisa iz starih u nove kutije. I danas nailazim na kutije iz toga fonda s mojim rukopisom; zadovoljna sam učinjenim, za razliku od toga kako sam tada prihvaćala rad koji je za mene bio neke vrste razočaranje. Naime, za vrijeme studija dosta sam vremena provela u Historijskom arhivu u Zagrebu (današnji Državni arhiv Hrvatske), gdje je naručena građa bila sređena pa je i rad arhivista bio drugačiji. Barem sam ja to tako zamišljala i promatrala. Budući da mi rad u osječkom arhivu, koji je za razliku od današnjih prilika bio tada u fazi sređivanja velikog broja tek prispjelih fondova, nije podigao stručno poimanje struke (arhivistike), željela sam naučiti više o arhivistici kao znanosti pa sam 1978. upisala Poslijediplomski studij iz Bibliotekarstva, dokumentacije i informacijskih znanosti, smjer Arhivistika, i stekla u Zagrebu tijekom toga dvogodišnjeg studija veliko iskustvo za daljnji znanstveni rad.

- Godine 1981. prelazite na novo radno mjesto kustosice Historijskog odjela Muzeja Slavonije. Ondje ostajete do 1988. i tijekom tih godina bavite se redovnim muzejskim aktivnostima, ali istodobno se započinjete baviti i sustavnim znanstvenim radom. Možete li nam izdvojiti neke izložbe ili druge muzejske projekte na kojima ste tada radili, a koji su Vam posebno ostali u sjećanju?

- Rad u Muzeju Slavonije donio je nova iskustva i izazove. Posebice je bio zapažen dvogodišnji muzejski projekt, koji sam vodila od 1984. do jeseni 1985., vezan uz veliku proslavu 200-te obljetnice Streljačkog društva u Osijeku. Osmislila sam veliku izložbu koja je obuhvatila izložke Historijskog odjela, Odjela za umjetnost i obrt te tiskovine i drugu knjižnu građu Hemeroteke i muzejske knjižnice. Izložba, s opširnim katalogom, bila je postavljena u cijelom prizemnom dijelu Muzeja Slavonije i u njenom postavu su sudjelovale i kolegice Ida Horvat i mr. sc. Vesna Burić. Bila je zapažena i dio te obljetnice, a posjetitelji su ju izvrsno prihvatili. Dio eksponata Historijskog odjela izložili smo i na „mini“ izložbi u prostorima tek otvorene streljane na Pampasu, a sve u sklopu organizacije Europskog prvenstva u streljaštvu u Osijeku. Za vrijeme tog projekta istražila sam i napisala prvu monografiju, koja je vezana za navedenu temu obljetnice, a iz domene je povijesti sporta.

- Koliko je na Vaše znanstveno formiranje utjecalo arhivističko i muzeološko iskustvo? Posebice kada znamo da su danas arhivistika i muzeologija posebni studijski smjerovi, koji nastoje postati i posebne znanstvene discipline.

- Arhivistika i muzeologija – to je temelj mojih susreta s dva osnovna temelja u historiografiji. Pri tome sam se stalno suočavala s čimbenikom prostora i s čimbenikom vremena kao s dva temeljna čimbenika historiografskog istraživanja.

- Čega se prvo prisjetite kada razmišljate o istraživačkim i znanstvenim počecima?

- Prisjećam se onoga čega sam i danas svjesna – što to uzimam u ruke, što gledam, što promatram. To su dokumenti, ma kakvog oblika bili – papirni, usmeni ... bez njih se može samo ćaskati, kombinirati, jer historijskih istraživanja nema bez dokumenata; to je temeljni izazov.

- Nakon arhivskoga i muzejskoga rada uslijedila je prosvjetna epizoda. Od 1989. pa tijekom ratnih godina do 1996. godine, zaposleni ste kao gimnazijska profesorica povijesti. U tom razdoblju pisali ste i 1995. godine obranili svoj doktorski rad *Gospodarski razvoj grada Osijeka od Hrvatsko-ugarske*

nagodbe do završetka Prvoga svjetskog rata. Možete li nam nešto više reći o tim godinama, kako je bilo za to vrijeme raditi na školi i pisati doktorat?

- Voljela sam oduvijek predavati povijest i to je presudilo. Rad u školi, tj. u smjenama, uz razumijevanje moje obitelji, omogućio mi je gotovo svakodnevni odlazak u arhiv, ali sada više ne u svojstvu arhivistice koja sređuje arhivsko gradivo, nego u svojstvu istraživačice – što sam oduvijek i željela. Prijavila sam krajem 1992. doktorsku disertaciju, koju sam uz stručno vodstvo prof. dr. sc. Mire Kolar-Dimitrijević napisala i obranila 29. studenoga 1995. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pojedini kolege s osječkih fakulteta znali su mi reći da, kada za 7 do 8 godina doktoriram, trebat će doktora povijesnih znanosti u Osijeku. Prvo su me zgrozile njihove vremenske odrednice, a vrlo brzo shvatila sam da svakodnevnim istraživanjem, obradom arhivskog gradiva i pisanjem, tj. upornim radom, taj rok mogu uvelike skratiti, što sam i dokazala. Budući da sam imala potporu u obitelji, uz vlastitu dobru organizaciju vremena – vjerujem i sigurna sam – nitko nije trpio; nastavu sam obavljala stručno i korektno te dosta vremena provodila uz djecu i supruga.

- U svojim ste se istraživanjima i kasnije često vraćali Osijeku. Što Vama osobno znači Osijek? U čemu je njegova povijesna, a time i istraživačka važnost?

- Osijek je moj rodni grad iz kojeg sam odlazila/odlazim glede zvanja i struke i kojem se uvijek vraćam, jer tu živim i radim. Smatrala sam da kao istraživačica, s poštivanjem zahtjeva struke u kojoj sam danas, moram sagledati – kolikogod mogu – duboku vremensku dimenziju te široku prostornu dimenziju Osijeka u kome ja nastavljam život prethodnika i s više ili manje poznavanja spomenutih dimenzija sudjelujem u životnom putu, ovdašnjem, s onima koji dolaze i nastavljaju. Zato je meni bilo bitno upoznati se s tokovima urbanističke, gospodarske, društvene i ine linije Osijeka u prošlosti, a posebice u 19. stoljeću.

- Gospodarski život Osijeka u nagodbenom razdoblju nije bio tek tema Vašeg doktorskog rada, već i glavni predmet Vašeg znanstvenog interesa. Kada ste započeli pisati rad, o toj temi znalo se vrlo malo i može se reći da se njome dotad nitko nije na ozbiljniji način bavio. Jesu li Vas neki rezultati vlastitih istraživanja iznenadili, odnosno jesu li odudarali od uvriježenih mnijenja i(li) Vaših očekivanja?

- Možda je bolje reći – malo se istraživalo, manje se uspoređivalo podatke s raznih interesnih strana u vezi s Nagodbom (Beč, Budimpešta, Zagreb itd.), a onda i pristupe istraživača diktirali su interesi koji su se očitovali u pojedinim razdobljima – npr. u vrijeme ugarsko-austrijskih kontrapunkta u predvečerje propasti Austro-Ugarske Monarhije, u doba nove geopolitičke stvarnosti kada

Osijek s Hrvatskom izlazi iz jedne srednjoeuropske carevine i ulazi u jednu južnoeuropsku balkansku kraljevinu te u potonjem razdoblju ratnih prekrajanja granica sredinom 20. stoljeća i u nedavnoj prošlosti, u prolaženju kroz jugoslavensku federaciju prema današnjoj samostalnoj Hrvatskoj. Mogla bih reći da je svako od tih razdoblja istraživačima dalo svoje sadržaje i svoju boju istraživanja, a bilo ih je, pa sam i zahvaljujući tome bila (i danas jesam) u prilici da o političkim, gospodarskim, kulturnim i inim učincima razvoja nakon Nagodbe govorim neopterećena tadašnjim interesima i sukobima, a svjesna da se u usporednom / komparativnom promatranju tih razdoblja danas može zaključivati cjelovitije i mudrije nego jučer, kao što nam je npr. na zanimljiv način predočio akademik Vladimir Stipetić u svom djelu *Dva stoljeća razvoja hrvatskog gospodarstva (1820. – 2005.)*.

- Budući se u svojim istraživanjima najviše bavite gospodarskom/ekonomskom poviješću, kako biste ocijenili sadašnju poziciju gospodarske povijesti na hrvatskoj historiografskoj sceni? Naime, stječe se dojam da je unazad 20-tak godina sve manje istraživanja koja su vezana za ekonomsku problematiku. Zašto je ekonomska povijest kod nas postala rubno područje istraživanja, dok u zapadnoj historiografiji kroz razne interdisciplinarnе varijante ekonomska povijest i dalje zauzima mjesto u središnjoj historiografskoj struji.

- Ovo bih pitanje voljela preko sebe, kao pojedinca, preusmjeriti cjelokupnoj povijesnoj struci. Danas je u svjetskoj iole vrijednoj historiografiji nezamislivo kretati se izvan sfere privrede ili mimo sfere privrede. U čudu bi vas netko od kolega u svijetu gledao kada ne biste bili spremni prihvatiti kao temu za raspravu npr.: koliko su bili odlučni tokovi nafte da se dokrajči Prvi svjetski rat itd. A kada je riječ o Osijeku, nije teško uočiti koliko je za brz razvoj industrije krajem 19. stoljeća bila presudna pozicija ovoga grada na rijeci, u dunavskom bazenu, u sklopu nesumnjivo teritorijalno opsežne Austro-Ugarske Monarhije. Kao što je bilo očigledno da je tom dotadašnjem razvoju uvelike odmoglo to što se nakon Prvoga svjetskog rata našao na granici jedne bitno manje i ekonomski nerazvijenije državne zajednice. Kad već tako razmišljam, mislim da dajem dovoljno do znanja koliko smatram potrebnim da se odnosu prema gospodarskoj komponenti historiografije ponovno pokloni u svakom smislu potrebna i dostojna pozornost.

- Vaši su radovi često temeljna istraživanja na temu lokalne povijesti. Koje je Vaše mišljenje i iskustvo u istraživanju odnosa lokalnog i nacionalnog, čak globalnog?

- Naišla sam jednoć na misao jednog Amerikanca (Edwarda Harrisona) da „uvijek pišemo povijest tako da događaji budu smisleni nama, a ne nji-

hovim akterima“; dodajem tome shvaćanje Günthera Andersa (*Zastarjelost čovjeka*) da historija postaje „univerzalna historija“ tek danas, „posredstvom komunikacije naroda i svakodnevnim sužavanjem svijeta“, ali i upozorenje francuskog filozofa Paula Ricoeura kako „ideja povijesne objektivnosti zaslužuje da je štitimo od nekih oblika relativizma koji bi historiografiju lišili njezine primarne težnje: pružiti vjerodostojan prikaz prošlosti“ (*Europski glasnik* XI, 2006.). I onda se nađemo suočeni sa zadatkom da u svome gledanju prevladamo usredotočenost na kratkoročni interes jer se „život kakav znamo mijenja iz temelja“ (Matko Meštrović, „Formalna ekonomija i stvarni povijesni svijet“, *Zarez*, br. 33, 2000.). Ne mogu izbjeći pitanje omogućuje li način kako radim uočavanje porijekla današnjeg stanja u događajima, potezima aktera i mišljenjima / stavovima tadašnjih nam prethodnika. A kamo vodi odgovor? Parafrazirat ću Agnesu Heller kako kraj jednog svijeta nije i kraj svijeta te da prošle kulture žive u nama i s nama. U toj točki tražim spoj triju elemenata iz postavljenog pitanja.

- Jedna od Vaših knjiga nosi naslov *S tradicionalnih na nove puteve*. U kojoj je mjeri rez učinjen modernizacijom presjekao tradicionalno slavonsko društvo tijekom druge polovice 19. stoljeća? U kojem bi pravcu trebala ići neka buduća istraživanja slavonske gospodarske povijesti, odnosno ima li u modernizacijskom istraživačkom modelu još dovoljno inventivnog potencijala?

- Tradicionalni putevi ovdje su prosto prihvaćene dotadašnje razvojne karakteristike Osijeka kao vojničkog i trgovačkog grada s velikim poljoprivrednim okruženjem (ne samo seljačkim nego i veleposjedničkim). Kada ovaj dio europske periferije sredinom i u drugoj polovici 19. stoljeća kreće putevima industrijskog razvoja, bilo je očividno da će i prometni položaj Osijeka u dunavskom bazenu zainteresirati ulagače za ovo slavonsko područje. Uostalom, tadašnje šumsko bogatstvo, mogućnost da se na osječkom punktu susreću znanje, kapital i interesi čitave središnje Europe (Budimpešta, Beč, Prag itd.), sirovinski izvori Bosne i Hercegovine itd. omogućili su prijelaz s tradicionalnih okvira i staza razvoja na nove puteve, a bio je neizbježan, čak i buran.

Sasvim ukratko, Osijek se na neki način, dakako i Slavonija i Hrvatska u cjelini, s današnjim udruživanjem u Europsku zajednicu vraća u te, dakako šire, europske gabarite; ne treba samo ekonomski skalpel i mikroskop, treba i specifično gospodarsko-povijesno istraživanje da u novim prilikama – posve drugačijim danas – u novim tehnološkim, korporacijskim i financijskim okvirima i tokovima nađe mjesto koje Osijeku u suvremenom, gospodarskom životu može i treba pripadati, a mi povjesničari, naročito oni koji dolaze, morat će zaista pokazati mnogo više inventivnosti nego do sada u susretu sa stvarnošću sutrašnjice koja se otvara, a zapravo se već otvorila.

- Važno mjesto u Vašem znanstvenom opusu zauzimaju i dvije knjige o prošlosti osječkih Židova, *Židovi u Osijeku 1918.–1941.* (Osijek, 2005.) te *Stradanja i pamćenja. Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja* (Osijek, 2006.). Tema je to koja je najuže povezana s gospodarskom, ali i cjelokupnom prošlošću Osijeka. Ujedno, posrijedi je i tema putem koje ste se susreli s tragičnim ratnim razdobljem osječke povijesti? Kakve je to dojmove izazvalo, naročito ako imamo na umu da ste se dotad pretežno bavili onim “sretnim vremenima mira” nagodbenog odsječka prošlosti?

Ja sam građanka ovoga grada, a kako sam postajala svjesnije biće susrela sam se s epitetom da je Osijek multikulturalno i multietničko mjesto. To ima svoje značenje. Tkogod je bar malo proučavao gospodarsko-povijesne tokove, morao se susresti s tokovima kapitala i ljudi različitog podrijetla koji su se slijevali i u grad na Dravi. To su činjenice koje su jednostavno takove, ako povijest u prostoru i vremenu promatrate i u cjelini i u svim dijelovima; kada je riječ o izravnom pitanju o te dvije knjige, one se tiču odnosa prema čovjeku s postamenta onog poštovanja ljudskog života koji je bio ne samo ignoriran nego i planski uništavan prema pojedinim etničkim zajednicama (napose tijekom Drugoga svjetskog rata). To je tema koja je mnoge povjesničare, sociologe, filozofe i ine humaniste zaokupila pa je zaokupila i mene, jer ostaviti prazninu, to vrijeme progona i uništavanja toga naroda u Drugom svjetskom ratu ovdje, u Osijeku, ne bi se moglo objasniti, a kamoli opravdati s etičke i povijesno-stručne točke gledišta. To je, dakle, bio moj izbor s te točke gledišta.

- Prikazali ste Osijek u njegovoj multikulturalnosti. Uz Židove, i Nijemci su također ugradili mnogo u osječko gospodarstvo, politiku, zdravstvo, kulturu i svakodnevicu. Njemačkim prinosom gradu koji se nerijetko nazivalo Frankfurtom na Dravi bavili ste se često i mnogo, u okviru širih istraživanja, ali i zasebno, napose kroz svoje dugogodišnje sudjelovanje na skupovima “Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu”.

- Dakako, njemačka komponenta u Osijeku je u povijesnom smislu nezaobilazna. Nama će čak trebati i mnogo opsežnijih i mnogo detaljnijih povijesnih istraživanja u vezi s tim, jer se ne može sve svesti na nekoliko osnovnih premisa – kulturni utjecaj, gospodarski doprinos itd. Mi u historiografiji dugujemo neko mrežno proučavanje kretanja stanovništva prema ovim područjima nakon povlačenja turske vlasti s ovog područja. Dugujemo u istraživanjima temeljno propitivanje različitih političkih i privrednih interesa prema ovom području, a zaista dugujemo izuzetno mnogo istraživanjima unutarnjeg kretanja stanovništva na ovom području na koje nas je A. J. Percival Taylor (*Habsburška Monarhija 1809. – 1918.*, Zagreb, 1990.) upozorio razmatrajući etnički presudno kretanje nakon agrarne reforme sredinom 19. stoljeća na ovim područjima, a u vezi s kojim je ulazak seoskog stanovništva u gradove

na hrvatskom području mijenjao etničke odnose u korist njihove seoske okoli- ce i u takvim vojničko-trgovačkim središtima kao što je Osijek. To su krupna povijesna zbivanja koja su odredila za pola stoljeća i više unaprijed odnose i ishode u društveno-ekonomskom i političkom životu ovog područja. Mi to moramo s dužnom pažnjom istraživati, pa koliko ćemo biti u tom vjerodostoj- ni, toliko ćemo s više pozornosti valorizirati i odati priznanje doprinosu sva- kog multietničkog dijela, dakle i njemačkog, onome što predstavlja izuzetno bogat mozaik cjelokupnog povijesnog života ovoga područja.

- Slavoniju i Srijem s tri strane omeđuju tri velike rijeke – Drava, Sava i Du- nav. Njihovo značenje u povijesti i sadašnjosti, naročito u gospodarskom pogledu, iznimno je, gotovo nemjerljivo. U svojim radovima bavili ste se svim trima rijekama, a napose Dravom. Što su u prošlosti značile te rijeke Slavoniji i Srijemu, a što im, prema Vašem mišljenju, znače danas?

- Mislim da potpuno značenje i utjecaj ovih triju rijeka, što ste spomenuli, nisu ni kroz povijest, a ni danas na pogodan način iskorišteni. Zadržimo se samo na novovjekom razdoblju. Sava nam je granica stoljećima, Drava jedna, po nekim hidrolozima, do polovice 19. stoljeća možda najhirovitija europska ravničarska rijeka koja je u privrednom buđenju ove europske periferije ipak privlačila pozornost kao mogući plovni put – ne samo za trupce nizvodno, nego i za žito uzvodno, a Dunav se našao u europskim prilikama na susretištu Otomanskog i Austro-Ugarskog Carstva naznačujući, za onog tko je znao či- tati zemljopisne karte, velike privredne i ine mogućnosti dunavskog bazena. I pri tome ne zaboravimo: Sava i Drava su Dunavu najveće desne pritoke. Odre- đuju pravce prometnica, potiču nakon povlačenja vlasti Turaka Osmanlija iz Bosne i Hercegovine zamisli o njihovom spajanju kanalom u prometne svrhe, ali mi i danas možemo tek naznačivati što bi to trebalo biti strategija razvoja ovoga područja s obzirom na utjecaj tih rijeka dunavskog bazena – velikog Dunava i njegovih pritoka Save i Drave. Tu sada povijest malo može pomoći; voljela bih da me istraživanja demantiraju i da bude više znanstvenih pristupa prema značenju, tj. ulozi protoka tih voda za ovo naše područje koje najnoviji klimatski događaji opominju gotovo svakodnevnim temperaturnim i drugim klimatskim utjecajem na vegetaciju i sav život uopće.

- Danas postaje sve popularnije posebno područje istraživanja poznato kao ekohistorija. Kako se takve teme uklapaju u povijesna istraživanja? Kako povjesničari pristupaju takvim zapravo interdisciplinarnim temama? Zašto su takve teme važne i zašto se njima bavi sve više povjesničara?

- Gotovo da prelazimo iz prethodnog odgovora na ovo. Koliko mi znamo o utjecaju klime na ovom području npr. na rasprostranjenost nekih bolesti? Samatovačko groblje kod Bizovca može informirati o pomoru mladih ljudi od

kolere, tuberkuloze, a i drugih bolesti prije 80, 100 i više godina. Ne sjećam se jesam li negdje uočila posebno temeljito istraživanje pandemije tifusa u Osijeku, ali iz nekih usputnih bilježaka starijih Osječana, liječnika Lavoslava Krausa npr., možemo uočiti vezu štetnih položaja bunara za opskrbu vodom u kućanstvima i jama ili odvoda za nužnike. Bilo je, pak, nekih istraživanja i o nefritisu savskoga porječja i Broda na Savi. Ma koliko se činilo da je malo naznačeno dosad, ipak iz tih nekoliko primjera može se uočiti da bi poruke povijesnih istraživanja mogle biti dragocjene kao i da to što su u nekim razdobljima odnosi prema šumama bili mačehinski može biti poziv da se, s obzirom na posljedice toga po opće zdravlje, odnos prema šumskim područjima, parkovima i drugim s dužnim poštovanjem povijesno proučava i utvrđuje što treba izbjeći danas. Ali potpuni odgovor na ovo pitanje zahtijevao bi da se uloga povjesničara na ulogu ekohistorije shvati, možda, kao uloga jednog od moderatora različitih struka – i šumskih, i vodoprivrednih, i poljoprivrednih i građevinskih, a posebice zdravstva – jer svi činimo zajedno stožernu točku ekopovijesnog pristupa.

- Pisali ste također i o projektima izgradnje kanala Dunav–Sava. Stječe se dojam da je to jedna od vječnih tema hrvatske politike i gospodarstva. Tijekom dugih stoljeća bilježimo mnogobrojne projekte i inicijative, a i u najnovijoj povijesti svakih nekoliko godina čujemo nove najave o izgradnji kanala. Imaju li te suvremene inicijative prije svega političko-predizbornu svrhu, i bi li uopće danas izgradnja kanala bila ekonomski opravdan potez?

- Kao povjesničarka ne mogu odgovoriti na pitanja koja se tiču aktualnih gospodarskih okolnosti na koje upućuje zamisao o izgradnji toga kanala. Za mene je bitna geneza te zamisli koja seže negdje potkraj 18. stoljeća te u kolikoj je mjeri uopće tada mogla biti zasnovana na gospodarskim razlozima i interesima, a koliko na vojno-gospodarskim, pogotovo što su prve zamisli povezivale Dravu i Savu. Ma tko bude o tome donio konačne odluke, manje će imati za to razloga u povijesti te zamisli, a svakako će biti važni oni koji se tiču današnjih i sutrašnjih potreba, i to ne samo našeg užeg područja, nego daleko širih područja od ovoga dijela dunavskoga bazena, a to zaista prelazi koordinate kojima se može zaokupiti samo povjesničar/povjesničarka.

- Od sredine 19. stoljeća nadalje podiže se osječka industrija koja je bila i zamašnjak ukupnoga razvoja grada i zbog koje je Osijek desetljećima predstavljao važno industrijsko središte. Danas u gradu nalazimo tek ostatke te velike industrijske prošlosti, a pred globalnim društvenim promjenama pale su i one tvrtke koje su imale i stoljeće i pol dugu tradiciju, poput Tvornice žigica?

- Pitanje koje mi postavljate izlazi iz okvira dosadašnjih povijesnih istraživanja. Ipak ću reći – u povijest već su otišli razlozi zbog kojih su se i u mnogim drugim zemljama, u nekim velikim središtima, ugasile i veće industrije od osječke Tvornice žigica i mnoge slične. Međutim, to zahtijeva primjenu oruđa suvremene ekonomske analize, velikih tehnoloških promjena, utjecaja velikih korporacija na svjetskoj sceni koje ne ostaju bez odjeka i posljedica ni na kojoj točki Zemlje, pa ni ovog našeg prostora.

- Kao stručnjakinja za gospodarsku povijest, kako biste ocijenili važnost Slavonije za šire regionalno okruženje? Kakvi se gospodarski potencijali Slavonije za budućnost iz toga mogu vidjeti.

- Ja sam na strani onih koji smatraju da na razini države i njenih organa treba promisliti i utvrditi što neko područje može i treba temeljem uspješnog ekonomskog računa dati tržištu. Povijesna istraživanja mogu podsjećati što je područje dalo u kojim razdobljima, u kakvim vezama s ekonomijom susjednih zemalja i svijeta uopće, ali odgovore na suvremena pitanja ipak ne daje historiografija nego zaokupljenost suvremenim odnosima u znanosti, tehnologiji, na tržištu.

- Pored monografija i radova u znanstvenim časopisima, objavili ste i velik broj znanstveno-popularnih priloga u drugim časopisima ili u novinama. Na taj ste način nastojali popularizirati povijesnu znanost te rezultate istraživanja približiti i širem čitateljstvu. Kako je to kada povjesničar posegne za popularnom formom, primjerice malim pričama skupljenim u *Svašticama*?

- Mislim da ne smijemo raditi kao da smo u kuli bjelokosnoj. Javljati se i u različitim popularnim izdanjima znači održavati, poticati i jačati veze sa širim čitateljstvom u kojem svaki pojedinac nosi nešto od povijesnog pamćenja. I tu se onda šire vidici, jača sposobnost za dublje zahvaćanje povijesne materije, dakako – uz stalno jačanje opreza i odgovornosti prema nesavršenosti i promjenljivosti samoga povijesnog pamćenja.

- Od 1996. godine, odnosno od samoga utemeljenja, zaposleni ste u Hrvatskom institutu za povijest – Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu. Kako danas, kada je Podružnica na pragu svoje "punoljetnosti", ocjenjujete prijedeni put i ostvarene rezultate?

- Neka se ne shvati kao fraza – ali, hajd' mo neka nas ocijene drugi. A što se našeg značenja tiče, mislim da smo mi u povijesnim istraživanjima tek „zoralali oranice“ (predmet našeg rada) i „puno će brazdi valjati uzorati“. Možda da sebi ne poželimo samo sreće u tome, nego i svrsishodan sklad napora u tome.

- Na kraju, nekoliko osobnijih pitanja. Možete li u nekoliko rečenica iznijeti glavne postulate i orijentire svoga rada na polju povijesne znanosti? Kako biste, na temelju dosadašnjeg iskustva, formulirali svoj povjesničarski *credo*?

- Htjela bih da u ovom svom poslu nikada ne zanemarim cjelinu povijesne priče s obzirom na vrijeme iz koje je polazila, u kojem je trajala, i u koje je prelazila, te s obzirom na prostor na kojem se sve ovo o čemu govorim zbiva, a koji, kao što znamo, nije samo ovaj prostor, nego i sve ono što se s ovoga planeta tiče ovoga prostora. Željela bih konačno da sadašnjost onoga što će biti naša budućnost bude i meni i drugima jasnija zbog takvog promatranja onoga što se zove zbivanje u prostoru i vremenu, a što prelazi u objekt naših povijesnih istraživanja.

Dr. sc. Zlata Živaković Kerže: *Autoportret* (olovka)

Moj povjesničarski *credo* je u skladu s onim pogledom na povijest što nam ga je namro Španjolac José Ortega y Gasset. A on veli: „Povijest je stvarnost čovjeka. On nema nikakve druge stvarnosti. U njoj je čovjek postao takvim kakvim jest. Apsurdno i iluzorno je nijekati prošlost, jer prošlost je priroda čovjeka, koja ga slijedi u kasu. Ako je prošlost tu, ako se potrudila da se ‘dogodi’, nije to zato da je zaniječemo, nego da je interpretiramo, jer ljudski problemi nisu apstraktni kao problemi astronomije ili kemije“.

- Iza Vas je niz godina povjesničarskog rada. Jeste li zadovoljni time što ste do sada napravili i postigli? Ima li nešto za čime žalite ili što biste danas napravili drugačije?

- Sve što sam do sada napravila bio je ne samo moj izbor, nego i izbor s obzirom na okolnosti u vremenu i prostoru. Čovjek bi uvijek mogao naknadno poželjeti da je mogao još nešto učiniti, istražiti, obraditi, objasniti, ali je ponajbolje da pogled bude uperen na ono što još valja učiniti.

- Okrenimo se godinama rada koje su još pred Vama. Koji su Vaši istraživački planovi? Priželjkujete li neke nove izazove?

- Iz samog ovog razgovora i nekih mojih naglasaka moglo bi se zaključiti što bih sebi zadala kao posao narednih godina. U svakom slučaju nastojat ću prodrijeti u guste slojeve društvenog života grada u kojem sam rođena i u kojem živim. Života ondašnjih ljudi, kvalitete njihova života, onoga što ih je pretežno zaokupljalo, vodilo i usmjeravalo. Na tom polju uvijek ima mnogo posla, ali i mnogo izazova, jer pristupi tim slojevima niti su jednostavni niti kratkoročni.

- Želite li sami nešto dodati, komentirati, poručiti...

- Mislim da mi je život radom u ovoj struci omogućio da saznam mnogo o životu općenito, o ljudima, pa i o tome kako pri svem tom znanju moramo biti skromni u zadovoljstvu, jer je život sam po sebi neobuhvatljiv. Zato mi se čini da bi baš povjesničari morali i službeno i neslužbeno, i zajedno i pojedinačno, a u mnogo više susreta nego što ih možda imamo, suočavati se sa svim onim što nam u povijesnom istraživanju može promaknuti, ostati skriveno iza fasada tobože velikih događaja, a zapravo je neizostavan dio onoga što je životni tijek povijesti.

(Pitanja sastavili: Suzana Leček, Branko Ostajmer, Robert Skenderović, Din-ko Župan)

